

BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA
KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

Rok XX: 2022

Grudziądz, dnia 12.01.2022 r.

Nr 1 (725)

1269. spotkanie

Ryszard Byner

Kalendarz Grudziądzki 2022

W 26. tomie Kalendarza Grudziądzkiego na 2022 r. znajdziemy artykuły o ważnych wydarzeniach i faktach nie tylko sprzed wielu lat, ale także o tych współczesnych których jesteśmy świadkami.

Najważniejsza rocznica, którą będziemy obchodzić w Grudziądzu w przyszłym roku jest związana z Mikołajem Kopernikiem. To tu, przed 500 laty, uczony wygłosił swój słynny traktat o monecie. Temu oraz innym znaczącym dokonaniom wielkiego astronoma i ekonomisty poświęciliśmy cykl artykułów w kilku ostatnich wydaniach Kalendarza.

Z 1351 r. pochodzi pierwsza informacja o dżumie w Grudziądzu. Nie wiemy jaki miała ona przebieg oraz ile osób zmarło w jej wyniku. Na przestrzeni stuleci epidemie nie omijały naszego miasta. Kilkaset osób zmarło na tyfus i czerwonkę wiosną 1945 r. Choroby te rozprzestrzeniły się na terenie obozu filtracyjnego NKWD, urządzonego w kompleksie więziennym przy ul. Wybickiego. Na opisanie przebiegu i skutków obecnej pandemii przyjdzie jeszcze czas, ale już dziś widać, że odcisnęła ona piętno na statystykach demograficznych.

Demografowie alarmują: w 2019 r. zmarło w Grudziądzu, podobnie jak w całej Polsce, najwięcej osób od zakończenia II wojny światowej. W następnym, pandemi-

Oktadka Kalendarza Grudziądzkiego 2022.

cznym roku zgonów było jeszcze więcej, ale rekord ten może zostać pobity już w bieżącym roku! Systematycznie maleje liczba urodzeń – przed rokiem odnotowano ich dużo mniej niż sto lat wcześniej. Jednocześnie w 2020 r. małżeństw zawarto najmniej od 1946 r., a liczba mieszkańców spadła do poziomu sprzed 35 lat. Te smutne rekordy powodują, że powiększa się dziura demograficzna.

Na naszych oczach znika wielka plomba, która w dramatycznych okolicznościach powstała pod koniec działań wojennych w 1945 r. U zbiegu al. 23 Stycznia i ul. Toruńskiej rozpoczęła się budowa dużego biurowca, który wypełni tę lukę. W istniejącą zabudowę zostanie wkomponowany trzypiętrowy gmach inkubatora przedsiębiorczości Grudziądzkiego Parku Przemysłowego. Przy okazji przypominamy ciekawą historię tego fragmentu miasta. Między innymi miała tu swoją siedzibę redakcja największej na świecie polskiej gazety podczas zaborów – „Gazety Grudziądzkiej”. Funkcjonowały też dwa hotele. Ten w narożnej, okazałej kamienicy, z kawiarnią, słynną restauracją dysponującą zapleczem rozrywkowym i kabaretem, prowadził Franciszek Szydzik.

Wśród darów, jakie od natury otrzymał Grudziądz, największym skarbem są Lasy Komunalne. Powstały prawdopodobnie w XVIII w., ich obecna powierzchnia przekracza 820 ha. Od strony południowej dotykają brzegu Jeziora Rudnickiego. Najbardziej wysunięty na północ rejon głównego kompleksu leśnego (sięgający obecnej ul. Cegielnianej) został pod koniec XIX w. przeznaczony na urządzenie parku Miejskiego. Jego otwarcie nastąpiło w 1907 r. W drzewostanie dominuje sosna pospolita, a wśród zwierząt królują daniela. Na terenie Lasów Komunalnych znajdują się ujęcia wody pitnej dla miasta. Lasy są ulubionym miejscem wypoczynku i relaksu grudziądzan oraz gości przyjeżdżających tu nawet z odległych regionów.

W drugim dniu wojny, w obronie polskiego nieba w okolicy przygranicznego Grudziądza śmiercią lotnika zginęło trzech pilotów. W 25. tomie Kalendarza przedstawiono okoliczności śmierci dowódcy toruńskiego dywizjonu pilota Floriana Laskowskiego. Jego podopiecznemu poświęcony jest kolejny artykuł. Pilot Władysław Urban zginął w Rogóźnie. Artykuł rozwiewa krzywdzący mit o ataku polskich samolotów na niemieckie czołgi we wrześniu 1939 r.

Stały w Kalendarzu wątek kawaleryjski pojawia się w dwóch artykułach. W jednym opisano zwyczaje, atmosferę i kulinaria towarzyszące świętom Bożego Narodzenia w 18. Pułku Ułanów Pomorskich na cytadeli. W drugim, przedstawiającym miejsca związane z wojskową przeszłością i teraźniejszością Grudziądza, odnotowujemy pojawienie się jeszcze jednego akcentu – monumentalnego muralu kawaleryjskiego na ścianie kamienicy przy ul. Chełmińskiej.

Przeczytamy o nowym muzeum. Jego powstanie oznacza uratowanie od zniszczenia zabytkowego fortu na Wielkiej Księżej Górze, ważnego elementu dawnego systemu obronnego Grudziądza.

Zanim stał się słynnym tenorem, bożyszczem tłumów, w 1920 r. przyjechał do Grudziądza w mundurze wojskowym. W koszarach przy ul. Chełmińskiej 18-letni Jan Kiepusza przeszedł szkolenie z zakresu obsługi cekaemu. Po latach miał tu

zawitać ponownie już jako artysta, ale fakty tego nie potwierdzają.

Sztuka cyrkowa, tak popularna w zachodniej Europie, po raz pierwszy zawitała do Grudziądza w drugiej połowie XIX w. W następnych latach odwiedzały miasto większe lub mniejsze grupy cyrkowe. Zespołem z najwyższej półki był cyrk Sarassaniego z Drezna, istniejący do dziś. Jego przyjazd każdorazowo był wielkim wydarzeniem.

Miłośnikom bluesa polecamy artykuł o jubileuszu grudziądzkiego zespołu Vacat, który od pół wieku występuje nie tylko na miejscowej scenie, ale także w kraju i za granicą. Jeden z jego koncertów na Wyspach pokazano w londyńskiej telewizji.

Przed laty Grudziądz rozślawiał także zespół taneczny „Iskierki” ze Szkoły Podstawowej nr 18, zwycięzca licznych konkursów wojewódzkich i ogólnopolskich. Założycielka i współtwórczyni sukcesów tancerek z Tarpna, Danuta Zakrzewska, po wyjeździe do USA powołała do życia podobny zespół, działający przy Polskim Domu Narodowym w dzielnicy Greenpoint na Brooklynie. Nowojorskie „Iskierki” tworzą dzieci z rodzin polonijnych. A pani Danuta z powodzeniem realizuje jeszcze jedną swoją pasję – taniec na rolkach. Występuje solo i w większej grupie, jej popisy podziwia liczna rzesza odwiedzających Central Park na Manhattanie.

Miłośnikom wędrowek po okolicy Grudziądza proponujemy odwiedzenie Szynwałdu. To prastara osada o słowiańskich korzeniach, z klasycystycznym dworem i gotyckim kościołem. Istniejący tu w XI w. piastowski gród obronny zabezpieczał ziemię chełmińską od strony Prus.

Wśród stałych pozycji Kalendarza, takich jak calendarium grudziądzkie, wykaz publikacji o Grudziądzu, kalendarz ważniejszych imprez kulturalnych, sportowych i turystycznych, są też notki biograficzne patronów ulic w mieście. W najnowszym tomie przypomniano sylwetki patronów czterech rond: marszałka Polski i Honorowego Obywatela Grudziądza Edwarda Rydza Śmigłego, słynnego pilota generała Stanisława Skalskiego, działacza związkowego Janusza Bucholca oraz matematyka Jana Sikorskiego.

Na żałobnych kartach znalazły się wspomnienia o ludziach zasłużonych dla naszego miasta, których pożegnaliśmy w ostatnim czasie: Honorowym Obywatelu Grudziądza, księdzu infulacie Tadeuszu Nowickim; artyście malarzu, autorze albumu „Grudziądz miasto niezwykle” Zbigniewie Szczepanku; działaczu GTK, bibliofilu, kolekcjonerze i miłośniku ekslibrisów Henryku Stopikowskim; muzyku, założycielu i kapelmistrzu Miejskiej Orkiestry Dętej Krzysztofie Borowcu.

Wydawnictwo liczy ok. 250 stron i jest bogato ilustrowane.

W imieniu rady redakcyjnej i wydawcy – Grudziądzkiego Towarzystwa Kultury życzę przyjemnej lektury.

Głównymi sponsorami 26. edycji „Kalendarza Grudziądzkiego są: Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego oraz Wydział Kultury i Sportu Urzędu Miejskiego w Grudziądzu, jak co roku wsparcia udzieliły także grudziądzkie firmy.

SPIS TREŚCI

1. Calendarium grudziądzkie	7
2. Skrócony kalendarz 2023	58
3. Patroni ulic Grudziądz (Antoni Nowak)	59
4. Traktat po 500. latach (Grażyna Leśniewska)	65
5. Historia epidemii w Grudziądzu (Mariusz Żebrowski)	73
6. Coraz mniej nas (Ryszard Byner)	85
7. Dary natury (Mateusz Cieślakiewicz)	93
8. Centrum wczoraj i dziś (Ryszard Byner)	107
9. Rozprawa z mitem (Tomasz Piwowarski)	123
10. Kawaleryjskie ślady (Karola Skowrońska)	131
11. Gwiazdka w 18. pułku (Paweł Nastrożny)	141
12. Muzeum w forcie (Włodzimierz Grabowski)	147
13. Cekaemista Kiepura (Jerzy Krzyś)	153
14. Gwiazda Central Parku (Anna Janosz)	161
15. Cyrk przyjechał! (Dawid Schoenwald)	169
16. Vacat story (Bernard Gajewski, Anna Janosz)	179
17. Szynwałd – dwór i parafia (Adam Stenzel)	185
18. Z żałobnej karty	197
19. Grudziądzkie publikacje (Janusz Hinz)	215
20. Kalendarz ważniejszych imprez kulturalnych, sportowych i turystycznych (Małgorzata Ambrosius-Okońska)	221
21. Reklamy	227

Województwo
Kujawsko-Pomorskie

Urząd Marszałkowski
Województwa
Kujawsko-Pomorskiego
w Toruniu

Dofinansowano z budżetu Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Wydawnictwo w części dotowane
przez Wydział Kultury i Sportu
Urzędu Miejskiego w Grudziądzu

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisch, Janusz Hinz. Logo KMDG wykonał Grzegorz H. Rygielski.